

ƏDƏBİ NƏŞRLƏR SƏRİYASINDAN

May-iyun 2019/3/21

Xəzən

ƏDƏBİ-BƏDİİ JURNAL

ƏTRABƏ GÜL

Bakı Mühəndislik Universitetinin dosenti

ABDULLA ŞAIQ ÖYRƏDİR: HƏPİMİZ BİR GÜNƏŞİN ZƏRRƏSİYİK...

Abdulla Şaiqin ilk gənclik çağları Vətəmindən uzaqlarda - Xorasanda keçmişdi. Hələ yaşı az ikən Qafqaz Şeyxülislamının müavini işləyən atası Axund Mustafanın Mehri xanımın üstünə gənc qadınla evlənib ocağının başına günü gətirməsi üzündən anaları ziyarət adıyla öz uşaqlarını götürüb yurdu tərk edir. Bununla öz qəlb təlatümünü əziz sandığı bir torpaqda "Qərib İmam Rza"nın uyuduğu müqəddəs bir məkanda ovundurub, ciyərpərələrini layiqincə yetişdirmək istəyir. Tiflisdə onların ailəsi sayılıb-seçilən ailələrdən sayılırdı; Qafqazın idarə mərkəzi hesab olunan bu şəhərin tanınmış adamları tez-tez onların qonağı olurdu. Eşitdiyinə görə, atası Axund Mustafa ilə Mirzə Fətəli Axundovun xüsusi dostluq münasibəti vardı. Artıq 1893-cü ildən Xorasanda yaşayan Talıbzadə Abdulla Şaiq 1881-ci ildə Tiflisdə ruhani ailəsində dünyaya göz açmış, ilk təhsilini də Tiflis şəhər məktəbində almışdı. Xorasana gəldikdən sonra isə dövrünün mütərəqqi ziyalı sayılan əslən Urmiyədən gəlmə Azərbaycan türkü Yusif Ziyanın məktəbində özündən böyük qardaşı ilə təhsilini davam etdirir; tarix, məntiq, psixologiya elmlərini, Şerq, Azərbaycan və Rus ədəbiyyatını öyrənməyə başlamışdı. Öz fikri inkişafına görə minnətdar olduğu müəlliminin adını özünə təxəllüs olaraq seçmiş qardaşı Yusif Ziya sənralar Türkiyəyə getmiş, I Dünya hərbinə də iştirak etmiş, Qafqaz İslam Ordusunun xilas-

carlıq yürüşündə Azərbaycana gəlmiş, sonra isə Türkiyənin sabiq Hərb naziri Ənvər paşanın yaveri olaraq onun qədrini paylaşmış, Türküstan azadlığı yolunda şəhid olmuşdu.

Ailənin Xorasana həyatı 7 il çəkir. 1900-cü ildə Tiflisə qayıdan ailə, evlərindəki keçimsizlik üzündən bir il sonra təkrar Tiflisdən ayrılır və Bakıya köçüb, yerləşirlər. 20 yaşın içində olan gələcək şairin həyatının Bakı dövrü belə başlayır. Qohumu sayılan böyük maarifçi Nəriman Nərimanovun tövsiyyəsi ilə müəllimliyə düzəlir. Şəhər altında Sabunçu kənd məktəbində işə girir. Çox keçmir ki, o burada gəncliyin milli duyğularını coşdurən bir ədəbiyyat müəllimi kimi ad çıxarır. Mövlana ruhunda və bakirliyində yazılmış, həm də Qafqazda törədilən qırğınlar çağında qələmə alınmış və tezliklə bir Ata sözü kimi dillərə düşmüş "Həpimiz bir günəşin zərrəsiyik" əsəri şairin daim qəlbində saxlayıb bəslədiyi barış və sevginin ifadəsi idi; şair o dövrün millətlərəarası münaqişələri, nifaq və çarpışmaları əleyhinə öz sülh missiyasını icra etməyə girişmişdi. Bir bütöv əsərə bərabər bu şeirində Abdulla Şaiq yəne romantikdir, insanlığın müqəddəratı və xoş günləri üçün keçirdiyi həyəcanları ilə, şər, bəd-xah qüvvələrə qarşı çıxışları ilə, insan taleyinə cavabdehliyi ilə, insana bəslədiyi güclü inamı ilə...

Adətən bir uşaq şairi kimi tanınmağa başlayan

Abdulla Şaiq "Nicat" cəmiyyəti üzvləri arasında

Abdulla Şaiq yaradıcılığına tərcümə və qəzəllə qədəm qoymuşdu. Lakin o, Bakıdakı fəaliyyətinin elə ilk ilindəcə silsilə əsərləri ilə milli uşaq şeirinin incilərini yaradır. Bu şeirlər uşaq və gənclər toplusu olan nüfuzlu "Dəbistan" və "Məktəb" dərgilərində işıq üzü görür. Əlamətdar hadisə o olur ki, Şaiq "Nicat" maarif cəmiyyətinin idarə heyətinə üzv seçilir, millətin, vətənin gələcəyi naminə var-gücü ilə çalışır. Bakının ədəbi-bədii mühitində önəmli rol almaqla bərabər, maarif və məktəb işləri ilə ciddi məşğul olur. Odur ki, tezliklə ədəbi-pedaqoji mühitdə adlı-sanlı yazıçı, şair və bacarıqlı pedaqoq kimi tanınır. Həm sənət aləmində, həm də maarif yönündə ən qabaqcıl şəxsiyyət kimi ziyalılarla ön cərgədə gedir. Gənc olmasına baxmayaraq ətrafa daim mərhəmət, şəfqət saçan Abdulla Şaiqin sanki uşaq şairi olmaq təbiətinə yaraşdırılmış, boyuna biçilmişdi: O, həm də qadınlar üçün jurnal çıxarmaq, uşaq bağçası açmaq, kitabxana yaratmaq, kasıb uşaqları pulsuz oxutmaq kimi xeyirxah təşəbbüslər irəli sürür. Bu təşəbbüslər onun insan sevgisi ilə aşib-daşan məhriban, munis qəlbinin töhfələri idi. Şaiqin poeziyasında get-gedə romantik vüsətlə real həyat, xəyalla varlıq, keçmiş-

lə gələcək, tarixlə müasirlik qovuşmaqda idi.

Uşaqlığı ana yurdu Borçalı elində, möhtəşəm Sarvan kəndində keçən şair hələ uşaqlıqdan təbiətə, canlı dünyaya böyük rəğbət duyur, könüldən bağlandığı ətraf aləmi sevsə-sevsə seyr edib öyrənirdi. Bu silinməz xatirələri əsasında məşhur "Tıq-tıq xanım", "Tülkü həccə gedir", "Yaxşı arxa" kimi mənzum nağıllarını yazır. Tezliklə xalq ədəbiyyatının gözəl bilicisi kimi tanınan şairin birbaşa milli folklorun etkiləri altında ard-arda yazdığı "Ədhəm", "Tapdıq dədə", "Qoçpolad" kimi poemaları ətrafa səs salır. Odur ki, nəticədə Şaiqin uşaq şeirləri bu zamanlardan etibarən dərhal dərslik və oxu kitablarını bəzəməyə başlayır. 1910-cu ildə yazdığı "Gözəl bahar" pyesi ilə isə şair milli uşaq teatrının özülünü qoyur həm də. Bu gün, onun poeziyası həqiqətən böyük tərtibiye gücünə malik qəhrəmanlıq, xəlqilik, vətənpərvərlik və gözəllik poeziyasıdır, demək olur.

Abdulla Şaiq müstəqil Azərbaycan ideyasında tutduğu yoldan heç vaxt sapmadı; I Dünya müharibəsi faciələri əsnasında ağır duruma düşən doğma yurdun xilasını böyük Türk dünyasının mənəvi və sosial-siyasi birliyinə gördü. Bu mənada "Arazdan Turana", "Vətənin yanığı səsi", "Yeni ay doğar-

Şaiq oğlu Kamal Talıbzadə ilə

kən" şeirlərini həmin ideyanın tərənnümü də adlandırmaq olar.

"Yeni ay doğarkən" şeirində bir hilalın ətrafında yeddi ulduzun tərənnümü romantik şairimizin istiqbalına inandığı yeddi Türk dövlətinin rəmzidir. Şairin gənc qəhrəmanı Yavuzun simasında genetik yaddaşımızda oyanan bu ülvî duyğular Türk dünyasının xoş açılan sabahına inamdan, bəslənən arzuların real gücündən xəbər verir. Bu amallar eşqinə Şaiq də başda Məmməd Əmin Rəsulzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Yusif bəy Nəsimbəyli, Əhməd bəy Ağaoğlu, Əli bəy Hüseynzadə olmaqla tərəqqipərvər ziyalılarla həmfikir olur. Təbii ki, o, 1918-ci il mayın 28-də yaranan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini sevinclə qarşılayır. Təsadüfi deyil ki, Məmməd Əmin Rəsulzadə Abdulla Şaiqin adını xatırlayaraq bu dövrdə "milli istiqlalın sevincini ilk duyanlar" sırasında qeyd edir.

Ədib AXC dövründə maarif və məktəb yolundakı fəaliyyətini daha da canlandırır, müxtəlif məktəbləri bir sistemdə birləşdirərək milliləşdirir, Rus məktəblərində Azərbaycan türkü sinifləri yaradır. Dövlətin yaratdığı proqram və dərslilər hazırlayan komissiyasının üzvü seçilir və bu

görevində cani-dildən çalışır.

Bu gün haqqına olaraq onun adı ilə adlanan Azərbaycan Gənc Tamaşaçılar Teatrının, Uşaq və Gənclər nəşriyyatının işi birbaşa Şaiqin fəaliyyəti ilə bağlı olmuşdur. Uzun müddət bu teatrda çalışan ədib bu dövrdə "Xasay", "Eloğlu", "Vətən", "Köç", "Qaraca qız"; Nizamının süjetləri əsasında yazdığı "Fitnə" və "Nüşabə" kimi çoxsaylı sənət nümunələri yaradır.

Ədib sonrakı illərdə də uşaqlar üçün gözəl əsərlər yazır. Onun "May nəğməsi", "Top oyunu", "Bənövşə", "Qərənfil", "Bülbül" kimi uşaq şeirləri, nağıl və poemaları bu gün də öz dəyərini saxlamaqdadır. Şaiqin təşviqi ilə və şəxsi nümunəsi təsiri altında onun sənət izini tutub gedənlər çox oldu. Şaiq ədəbiyyatımızda böyük bir "Uşaq yazıçı və şairi" dəstəsini yaratmağa nail olmuşdur.

Beləliklə, birmənalı şəkildə demək mümkündür ki, Mirmehdi Seyidzadə, Mirvarid Dilbazi, Mikayıl Rzaquluzadə, Zeynal Cabbarzadə və başqaları uşaqlar üçün əsər yazıb-yaratmağı ondan öyrəndilər.

Abdulla Şaiq bacısı oğlu və qardaşı oğlu ilə, 1907